

Rudolf Bultmann

Werner Zager udg. *Briefe an Hans von Soden, Briefwechsel mit Philipp Vielhauer und Hans Conzelmann*. Tübingen: Mohr Siebeck 2023.

En stor del af Rudolf Bultmanns omfattende korrespondance er efterhånden udgivet (med f.eks. Karl Barth, Friedrich Gogarten, Martin Heidegger, Paul Althaus, Hans Jonas og Oscar Cullmann; kun brevvekslingen med Ernst Käsemann mangler). Særlig interessante er brevene til vennen og kollegaen Hans von Soden sammen med brevvekslingen med Philip Vielhauer og Hans Conzelmann. Breve er som bekendt meget primære kilder, mere autentiske end f.eks. erindringer og autobiografier, der jo altid er en blanding af *Dichtung* og *Wahrheit* (Goethe). Werner Zagers meget omhyggelige edition med en meget informativ indledning og en værdifuld kommentar til alle breve med de nødvendige biografiske og litterære informationer gør bogen til en både læselig og givende kilde til Rudolf Bultmanns virke som teolog og professor i Det Nye Testamente. Werner Zager har allerede fortrinligt udgivet brevvekslingen med Güther Bornkamm, Götz Harbsmeier og Ernst Wolf.

Det er venskabet med Hans von Soden, der har særlig interesse også for begyndelsen af den såkaldte dialektiske teologi. Hans von Soden var liberalteolog og elev af Adolf Harnack. Venskabet med Bultmann begynder i Breslau, hvor Bultmann var professor i 1917-1920. I 1918 blev von Soden professor i Breslau, oprindeligt i kirkehistorie, senere også i Ny Testamente og kirkeret samme sted. Det blev til et livsvarigt venskab. Brevene stammer fra 1920 til 1924, hvor von Soden bliver professor i Marburg. Eftersom Bultmann jo også var i Marburg, er der efter 1924 kun bevaret fire breve. Brevene viser Bultmann som en ægte arvtager af den liberale teologi og dens krav om intellektuel redelighed og sandhed. Bultmann ser positivt på Karl Barth, men han roser især Friedrich Gogarten, prøver at få ham kaldet til et professorat i Marburg, men tager aldrig principielt afstand fra sin liberalteologiske baggrund. Man må ikke forestille sig den "dialektiske teologi" som et kirkepolitisk parti, men lægge vægt på forskellene. Interessant er især inspirationen fra Harnacks berømte bog om Markion (*Das Evangelium vom fremden Gott*), der måske mindst lige så meget som Rudolf Ottos tale om Gud som *das ganz Andere* har inspireret dialektisk teologi. Til Rudolf Otto, Bultmanns kollega i Marburg, havde han et meget dårligt forhold. Bultmann skriver, at Otto brugte en hel forelæsning på at polemisere imod ham og hans nytestamentlige teologi. Og Bultmann undlader heller ikke at bemærke, at han selv havde stor succes blandt de studerende, i modsætning til Otto. Interessant er også en diskussion med von Soden om *Volkskirche* eller *Bekennniskirche* allerede i 1922. Von Soden vil holde fast ved *Volkskirche*; Bultmann plæderer for en *Bekennniskirche*, men en evangelisk bekendelse er ikke en dyrkelse af "abgestandene Antiquitäten", fordi det grundlæggende princip for en evangelisk bekendelse er friheden (s. 71f.). Brevene vidner

om et tæt personligt og fagligt fællesskab. De beskriver også personlige relationer mellem to familier, og man får et konkret billede af universitetet og arbejdsforholdene for en professor i Marburg i 1920'erne. Von Soden var den store personlighed med stor autoritet, var rektor og dekan og højt respekteret. Mærkeligt nok er der næsten ikke bevaret breve fra von Soden til Bultmann, kun nogle postkort, som ikke blev taget med i brevvekslingen.

I hele denne brevveksling ser vi Bultmann først og fremmest som den ekseget, han helst ville være, en ekseget med dyb indsigt i klassisk græsk litteratur. Det viser især brevvekslingen med hans elever Vielhauer og Conzelmann. Dog har Bultmann altid betonnet, at man kun kan være en god ekseget, hvis også man har en dyb systematisk-teologisk og filosofisk indsigt.

Dette viser venskabet med von Soden. Von Soden var den store autoritet i Marburg, oprindeligt specialist i tekstkritik, men han brugte hele sit liv på hæderligt at bekæmpe nazificering af kirken og fakultetet. Han gjorde som specialist i tekstkritik op med Walter Grundmanns og andres forsøg på at fjerne jødisk islæt i Det Nye Testamente og med påstanden om at Jesus angiveligt ikke var jøde, men "Galilæer".

Interessant er Bultmanns og von Sodens parallelle erklæringer ved begyndelsen af sommersemesteret 1933, der dog ikke indgår i brevvekslingen, der næsten kun er fra årene 1920-24. Begge taler om den såkaldte nationale fornyelse, men de tager klart afstand fra jødeforfølgelsen – på et tidspunkt, hvor det ellers ikke blevet taget op i den "Bekendende kirke". Brevvekslingen ligger i årene før kirkekampen, hvor von Soden spillede en central rolle både på fakultet og i forhold til kirken. I maj 1933 begynder både Bultmann og von Soden deres forelæsninger med en teologisk erklæring, der klart tager afstand fra nazisternes antisemitisme. Man må formode, at de to venner her haft en aftale om, hvordan man skulle reagere på nazisternes magtovertagelse.¹

Brevvekslingen giver et autentisk indblik i den tidlige fase af den "dialektiske" teologi fra 1920-1924, et nært venskab mellem von Soden og Bultmann og også om dagligdagen for en professor i Marburg. Man får et levende indtryk ikke kun af teologen, men også personen og mennesket Rudolf Bultmann. Arven fra den liberale teologi bandt de to venner sammen, og dermed også i kampen imod kirkeligt snæversyn og politisk tyranni. Det er

1 Om von Sodens indsats i kirkekampen se Erich Dinkler m.fl., *Theologie und Kirche im Wirken Hans von Sodens. Briefe und Dokumente aus der Zeit des Kirchenkampfes 1933-1945* (Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1974, 37-43), jf. Bultmann, "Die Aufgabe der Theologie in der gegenwärtigen Situation (1933)", *Theologische Blätter* 12 (1933), 161-166 og Andreas Lindemann, red., *Neues Testament und christliche Existenz* (Tübingen: Mohr Siebeck, 2002), 172-180. Von Sodens forelæsning er fra den 4. maj 1933, Bultmanns fra den 2. maj 1933.

i høj grad von Sodens og Bultmanns fortjeneste, at den Bekendende kirke ikke endte i en neoortodoksi.

Eberhard Harbsmeier